

שיעור בענין
הכשרת "שיש"
לפסח

מאת מורנו
הגאון רבי אלעזר זאב רז שליט"א
בעל שו"ת "מציון אורה" וש"א"ס, רבה של תל ציון

יו"ל ע"י מכון "מתן תורה"
ערב פסח תשע"א

יוצא לאור על ידי

וישיבת פלא יועץ

כל הזכויות שמורות
למוסדות "מתן תורה" (ע"ר)
ת.ד. 57124 ירושלים
www.MatanTorah.org
דוא"ל: matantor@gmail.com

בכל עניני ספרי מורנו הרב שליט"א לפנות להנ"ל

שאלות ניתן להפנות לכתובת הדואר הנ"ל
או דרך הנהלת המכון בדוא"ל: matantor@gmail.com

לתיאום שיעורים ברחבי הארץ: 02-970-9118 בשעות הערב

הכשרת "שיש" לפסח

שאלה: האם "שיש" של המטבח צריך להכשירו לפסח. וכיצד הכשרו.

תשובה: א. הנה ב"שיש" אשר במטבח, יש חששות חמץ, כגון שנשפך עליו מרק חמץ מן הסירים, או אם הניחו גוש חמץ כגון אטריות וקוגל. וכן יש מרדדים העיסה שמה. ואז אכן יש 'בליעה'. דהנה מרן השו"ע (סימן תנא סעיף יז) כתב: "הדף שעורכים עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה צריכים הגעלה". ובטור מבואר "דדמי לבית שאור" (ששם מניחים את השאור הרבה זמן וחימוצו קשה). וכ"כ הב"י (שם) בשם ההגהות וז"ל: והגהות בהלכות הגעלה כתבו, דפים שרגילים לשאת עליהם העיסה, צריכים הגעלה שחימוצו קשה. ואם גדולים הם שאי אפשר להכניסם בכלי אחד, כתב ריב"א שילבן אבנים וישימם על הדף וישפוך עליהן מים רותחין. עכ"ל הב"י. וע"ע בשו"ע (סימן תנא סעיף טז וסעיף כא).

ולפי"ז, "שיש" אשר עורכים עליו את העיסה ומרדדים, הרי בולע כי חימוצו קשה. ומה לי עץ ומה לי אבן, כי הלא גם האבן בולע כמו שמתבאר בשו"ע (סימן תנא ס"ח). וא"כ ה"שיש" צריך "הגעלה", ומכיון שאי אפשר להכניסו לכלי כי מחובר הוא, א"כ יצטרך להכשירו ע"י מים רותחים ואבן מלובנת כמ"ש הב"י. וכ"כ המשנ"ב (שם ס"ק צג) וכה"ח (שם אות) לענין "הדף שעורכין עליו", הנ"ל.

יש מקיל בדף עריכה בעירו

אולם בב"י שם כשציטט דברי הטור בענין הדף שעורכים עליו וכו', כתב וז"ל: "המרדכי כתב בפרק כל שעה, דכלים פשוטים כגון דפין ושולחנות וכיוצא בהם סגי בשיערה רותחין עליהם. והגהות כתבו וכו' צריכין הגעלה" וכו'. עכ"ל. נראה דאיכא פלוגתא בדפי עריכה הנזכרים, אי סגי בעירו. וכנראה מרדכי סבר דאע"פ שחימוצו קשה, מ"מ לא הוי כתשמישו ע"י כלי ראשון, ולכך דינו כנשתמש בו ע"י עירו, וא"צ הגעלה ממש. וא"כ בענין "שיש" ג"כ סגי לדידהו בעירו. עוד היה אפשר לומר י"ל מ"ש המרדכי דפים וכו' לא בעורכים עליהם עיסה אלא שולחנות שאוכלים עליהם חמץ. עכ"פ השו"ע (שם) פסק בדבדר שמשהין עליו העיסה דינו בהגעלה, ולא סגי בעירו. וא"כ ה"ה לענין "שיש".

הכשר שולחן שנשפך עליו חמץ לפעמים

ב. גם, יש חשש אחר כי נשפך מן הסירים חמץ ע"ג השיש או הניחו עליו אוכל חם חמץ. וכמו שכתבו הטור והשו"ע (סימן תנא (סעיף כ) לענין שולחנות, וז"ל מרן (שם): "השולחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלים כל השנה רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירות לתוכן". עכ"ל. וא"כ ה"ה

לענין "שיש". וא"ת הלא דעת מרן השו"ע (שם סעיף ו) ש"כל כלי הולכים בו אחר רוב תשמישו". והכא הלא מיירי שנשפך ל"פעמים" וא"כ אמאי "מערין עליו רותחין". הלא בשטיפה סגי לה. הנה שאלה זו שאלתי כד הוינא טליא את מו"ר רבינו בן ציון אבא שאול זצ"ל והוא השיבני על אתר ד"המנהג" כן אבל לא מעיקר הדין. וכמ"ש מרן "רגילים" לערות וכו'. עכ"ד קודשו. ומצאתי אח"כ שכן כתב הגאון רבי יוסף בן וואליד בספר שמו יוסף (סימן רמח) דדין שולחנות הנ"ל לא מצד הדין אלא מצד המנהג. ע"ש. וכן הוא הלשון בב"י (שם) בשם הגהות מיימוניות "נהגו" לשפוך עליהם וכו'. גם בשו"ת פעולת צדיק ח"א (סימן קעב עמוד קיד) העיר בזה וכתב דזהו רק "מנהגא". והגם שבב"י כתב "צריך" היינו לפום מנהגא. ע"ש. (וכ"כ בספר 'שמו יוסף' שם). והשתא ב"שיש", הגם שנשפך רותחים מן הסירים והמרק, מ"מ אין רוב תשמישו כך, א"כ מטעם זה א"צ להחמיר לעשות לו הגעלה ולא עירוי. ומה שכתב מהרי"ו להחמיר בשולחנות משום דמניחין פשטידא, והובא במשנ"ב שם (ס"ק קיד), היינו לפי שיטת הרמ"א (שם סעיף כה וסעיף ו) דמחמיר וסובר דאין הולכין אחר רוב תשמישו. וא"ת הרי מניחים סירים חמים ע"ג השיש. מ"מ לא קשיא. חדא, דרוב פעמים אינו מאכל חמץ. ועוד אין החמץ עובר מכלי לכלי, ולא מכלי לשיש, אא"כ יש רוטב בניהם וכמ"ש ביו"ד (סימן צב). ואשר על כן, אין חשש להחמיר. אכן אם רגילים לערוך ע"ג את העיסה, בזה הוי כדף שהזכיר השו"ע (סימן תנא סי"ז) הנ"ל, וא"כ לכאורה יצטרך להעביר אבן מלובנת עם רותחין. אפילו לדעת מרן השו"ע וכל שכן לדעת הרמ"א.

"שיש" אין רוב תשמישו בחמץ

ג. **אכן**, נראה דבמציאות אין השיש ממש ברובו לרידוד העיסה, דהא רוב השבוע ורוב הפעמים הוא להנחת כלים וסירים שאינם של חמץ, ורק מידי שבוע רגילים לעשות בצק ומרדדים. וא"כ אין זה נחשב "רוב תשמישו" ע"י בצק. וא"כ כיון שרוב תשמישו בהיתר, שפיר דמי לנקותו ב"שטיפה" כדין כלי שתיה שבשו"ע (סי' תנא סכ"ה), כלומר "נקיון ושפשוף היטב" ואח"כ שטיפה, וכמ"ש הר"ן בפסחים גבי כלי שתיה, וכ"כ המשנ"ב כיוצ"ב בסימן תנא (ס"ק מט). וכן רמז לזה להלן שם (בס"ק קמו), וכ"כ בכה"ח שם (אות קיא ורצג ורצו). ע"ש. ומה שכתב השו"ע (סימן תנא סי"ז) דדף שעורכים עליו העיסה צריך להגעילו. היינו כשרוב תשמישו כן, וכמו שכתב להדיא: שעורכין עליו "כל השנה", משא"כ בענין "שיש". כאמור. [וע"ע במשנ"ב סימן תנא ס"ק צב וצה ובשעה"צ אות קח].

מיהו זה לדעת מרן, אך לשיטת הרמ"א חוששין אף לפעם אחת, כלומר אפילו אינו רוב תשמישו, א"כ לדידהו, צריך אבן מלובנת עם רותחין. מיהו גם לדידהו לכאורה יש להקל כשאי אפשר לו לעשות כל כך, ואז סגי להו בעירו רותחין, ואח"כ יכסה ויצפה השיש בנייר כסף או כיסוי אחר, ושפיר דמי. וכעין מ"ש המשנ"ב (סימן תנא ס"ק קיד וקטו) וע"ש בשעה"צ (אות קמד). וע"ע במשנ"ב (ס"ק צו וקלא). וכל

שכן כאשר יש חשש "שיתקלקל", אילו יעשה לו אבן מלובנת, דשפיר דמי להקל בזה. [וכ"כ בספר אור לציון (ח"ג עמוד קכג)].

אימתי אומרים דאזלינן בתר "רוב תשמישו"

ד. ויותר מזה יש לומר לכאורה דב"שיש" אם רוב הפעמים נשפך דבר שאינו חמץ, ורק במיעוט רידד עליו או נשפך דבר חם, אין צריך נקיון ושטיפה היטב, כדין כוסות חמץ (בסעיף כה), אלא די "בנקיון פשוט" כי זיל בתר רובא. אפס, כי הנה ראה ראינו שדעת ה'חזון איש' אחרת. כי הוא נותן הגדרה אחרת ל"רוב תשמישו" ומיעוט תשמישו. ולדבריו יוצא חומרא. והוא: שאם פעם אחת בלע חמץ, אסור, הגם ששאר רוב פעמים בולע היתר. וכאשר נבאר הדבר. כי הנה בשו"ע סימן תנא כתב (בס"ו): "כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו, הילכך קערות אע"פ שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש כיון שרוב תשמישן הוא בעירוני שמערה עליהן בכלי ראשון כך הוא הכשרן". והרמ"א בהגה (שם) פליג דלא אזלינן בתר רוב תשמישו להקל. עוד כתב השו"ע (סעיף כה): "כל כלי השתיה מותרים בשטיפה וכו', ואע"פ שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו". והרמ"א פליג. וע"ע שם (סעיף ג) דסכינים דיינן בהגעלה. וכתב המשנ"ב הטעם מפני דגם "רוב תשמישן" שלא ע"י האש. (ובכה"ח שם הביא רק הטעם דהיתרא בלע למאן דאמר). וא"כ לכאורה אם כל השימוש ע"י היתר שלא בחמץ ופעם ופעמיים נשתמש בחמץ א"צ הכשר.

שיטת החזון איש

ואולם הגאון ה"חזון איש" באו"ח (סימן קיט דף קפו.) כתב דכלי שלא היה בו חמץ ופעם אחת נשתמשו בו בחמץ ודאי צריך הכשר. ואלו דבריו: כל כלי הולכין אחר רוב תשמישו וכו' ואפילו ידענו שנשתמש בו שימוש הצריך הכשר יותר חמור סגי בהכשר קל וכו' דכיון דידוע דבתוך מעל"ע לא השתמשו בו חמין וכו' ומהתורה מותר להשתמש בו בלא הגעלה, ורבנן אסרו לכתחלה והקלו לזה שרוב תשמישו בצונן וכו'. ולהאמור נראה, דמדוכה שתשמישה בתבלין, ומיעוט בעירוב פת ותבלין, אסור להשתמש בה תבלין בפסח ולא מהני רוב תשמישה (פי' כיון שהוא "חריף" ובכה"ג הו"ל כ"בן יומו" דאין היתר. כ"כ שם). וכל דין הכרעת רוב תשמישו הוא דוקא באין דרך תשמישו בדבר חריף, ועוד דלא נאמר למיזל בתר רוב תשמישו אלא בחילוף צונן וחמין, או בחילוף בישול ותשמיש ע"י האור, ובזה השוו חכמים מדתן להקל בהכשר של רוב התשמיש, אבל כלי שרוב תשמישו בהיתר ומיעוט באיסור ודאי צריך הכשר אפי' אינו בן יומו, והלכך לא שייך להתיר מדוכה שנדך בה חמץ פעם אחת משום רוב תשמישה בתבלין. עכ"ל. ודקדק על לשון המשנ"ב (שבסימן תמז ס"ק פ) שכתב מדוכות שלנו שרוב תשמישה בבשמים (משמע אפילו מיעוט חמץ). דאינו מדוקדק, שהרי אף מיעוט בחמץ אסור (כי הוי חריף). אלא כונת המשנ"ב שמעולם לא נדך בה רק חשש "שמא". עכ"ר. וכן מתבאר זה בכונת

המשנ"ב מדבריו בסימן תנא (ס"ק צ). הנה החזו"א ביאר שני נימוקים: נימוק הראשון, מפני שהוא חריף היינו בן יומו. ונימוק שני גם בדבר שאינו בן יומו, משום דרק כאשר שני השימושים היו של חמץ, בזה השוו חכמים מידתן לילך להקל כלומר לעשות ההכשר הקל ולא ההכשר החמור. וא"כ מ"ש בשו"ע (סי' תנא סכ"ה) כלי שתיה בשטיפה כיון שרוב תשמישן בצונן אע"פ שנותנין לפעמים לחם חם וכו'. לא מיירי בכלי שמתמש בלא חמץ. כי אם כן היה צריך הגעלה מפני לחם החם. אלא מיירי במשתמש בו חמץ צונן. ודומיא דכלי שתיה של גויים שבגמרא (ע"ז עו): ושו"ע יו"ד (סי' קכא סא) ומפורש שם "האיסור" שדבוק.

איך הכשר קל מועיל לחמור ממנו

ה. **אכן** צריך ביאור בעיקר דברי התלמוד והפוסקים. למשל, כשהשתמש בו רוב תשמיש בחמץ ע"י "עירווי" וגם השתמש בו ע"י "כלי ראשון". הנה כשעושה הכשר ע"י עירווי הלא נשאר עדיין בליעה של הכלי ראשון. וכמו כן בהשתמש בו ע"י בישול כלי ראשון בחמץ ברוב תשמישו, וגם השתמש בו פעם אחת או יותר ע"י ה"אור", דיו לעשות לו הגעלה. והלא הבליעה של האור לא יצא, וכאשר אח"כ ישתמש בו בפסח תחזור הבליעה לתוך המאכל. וכן שכן בכלי שתיה שהשתמש "צונן" ברוב תשמישו והשתמש פעם ופעמיים ב"חמין", דסגי להכשירו בשטיפה, כמ"ש בסי' תנא סכ"ה הנ"ל אע"פ שאח"כ ישתמש בו בפסח, ואיך יתכן, הלא "נשאר בו בליעה החמורה". ולכאורה לא הותר בכוסות הנ"ל אלא כשממשיך גם בפסח להשתמש בו כדרכו ב"צונן" אבל לא כאשר ישתמש בו בחמין. אכן מפורש בדברי הגר"ז (שם) שאפילו ישתמש בחמין בפסח מותר.

אי בהכשר קל נפלט כל הבליעות

ולכאורה היה אפ"ל דכאשר יש ב' בליעות בכלי אחד כגון ע"י בישול וע"י אור, הנה כשמגעיל יוצא "כל" הבליעות גם מה שנבלע ע"י האור. והשתא מובן מדוע הקילו. ואם תאמר א"כ גם מה שבלע ע"י האור למה צריך לו הכשר ע"י האור תסגי ליה בהגעלה. י"ל דאה"נ, רק כבולעו כך פולטו עבדינן לכתחילה. אמנם נראה דאינו נכון, אלא אין "ההגעלה" פולטת את כל הבליעה שנבלע ע"י "האור" רק הבליעה דכוותא. וראיה מפורשת מהתלמוד (בע"ז עו). דפריך גבי נותר מדוע מועיל לשפודין הגעלה בקדשים דהיתרא בלע "סוף סוף כי פליט איסורא פליט". הרי דהבליעה שע"י האור נשארת לה בלועה ולא יצאה. ומסיק רב אשי דהיינו טעמא (שם) "בעינדא דקא פליט לא איתיה לאיסורא בעיניה". ופירש"י "שכשנעשה נותר לא הוי איסור בעיניה שבתוך דופני הכלי היה בלוע ומעולם לא הוכר איסורו". מבואר דהטעם נשאר, ואע"פ שכאשר יחזור ויצלה בשפודין קדשים אחרים יפלוט טעמו, לא החמירו. גם בדברי הרא"ש (סוף ע"ז סימן לד) מבואר כן, דכתב "דכל שתשמישו ע"י האור אין יוצא מידי דופיו בהגעלה בלא ליבון ופולט תמיד בכל הגעלותיו". וכיוצא ב' דחו התוספות בחולין (דף ח.). [אך ע"ש שכתוב בלשון "דילמא" וכו']. וכ"פ

בשו"ע (יו"ד סימן קכא): "אם הגעיל כלי (גויים) הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא ע"י האש". והיינו משום דשוב יפלוט. וע"ע בכה"ח (סימן תנא אות סה). וצ"ע מדברי הרמב"ן (פסחים ל:). וע"ע יביע אומר ח"א (חיו"ד סימן ו אות ג). ובערך השלחן (סימן תנא אות ח) בשם הריטב"א. וע"ש (אות יג).

נותן טעם לפגם ו'רוב תשמישו' אם קשורים זה לזה

ו. **ויש ליישב בס"ד**, דמין דסובר ד'אזלינן בתר רוב תשמישו', אזיל לשיטתיה בדין אחר. והוא, בדין 'נותן טעם לפגם'. כי הנה סובר (בסימן תמז ס"י) ד'נותן טעם לפגם' מותר. כלומר אם בישל בכלי נקי של חמץ בפסח, מותר (אם היה אחרי כ"ד שעות דזהו כלל נטל"פ מותר). והשתא אע"פ שכל שמכשיר לפי רוב תשמישו ונשאר מעט מן החמור שבו, לא איכפת, יען כי אפילו יפלוט בבישול הבא, הוי נטל"פ. ומותר. ואע"פ שנותן טעם לפגם אסור לכתחילה הני מילי כשאין עושה שום הכשר אבל כשעושה איזהו הכשר והוי נטל"פ דרבנן, לא ראו להחמיר. אבל הרמ"א דסובר דלא אזלינן בתר רוב תשמישו, חייש גם למקצת, היינו משום דסובר (שם) דנטל"פ אסור. ועפ"ז היה אפשר ליישב הערת הפרי חדש (סי' תנא ס"ו): דמסתברא דלא אזלינן בתר רוב תשמישו (וחלק על השו"ע), כי הלא כבולעו כך פולטו, ואין הבליעה החמורה נפלטת ע"י הכשר קל. ע"ש. כלומר ובפסח כשיבשל יפלוט. אך לפי האמור ניהא, די"ל אפילו יפלוט לא איכפת כי נטל"פ מותר. (והפר"ח עצמו סובר בסי' תמז דנטל"פ מותר בפסח). [ושו"ר למו"ר באור לציון שכתב כיוצ"ב. ונזכירו בהמשך].

ואולם אין הדמיון עולה יפה, שהרי הרשב"א סובר דנטל"פ אסור בפסח וכמ"ש בב"י (סימן תמז) בשמו, לפי שאיסור חמץ ב"משהו". א"כ אינו משום "טעמו" אלא משום "חומר שבו", א"כ גם טעם פגום אסור. גם הביאו בשמו של הרשב"א שאוסר להגעיל בפסח, משום דנטל"פ אסור (ע' פרי חדש סי' תמז ס"י). א"כ חזינן שסובר הרשב"א דנטל"פ אסור, ואעפ"כ סובר דאזלינן "בתר רוב תשמישו" כמ"ש בתשובה (ח"א סימן שעב) והובא בב"י. שכתב, דכוסות אע"פ שנותנין בהן לפעמים חמץ בחמין, מ"מ סגי בהדחה ושטיפה, "דכל שאינו בן יומו מותר, ולפיכך לא הלכו בהן חכמים אלא אחר עיקר תשמישן". ע"ש בלשונו. (וזהו מ"ש בשו"ע סימן תנא סכ"ה). וא"כ הדרן קושיין לדוכתא, איך הקילו בהכשר קל, אע"פ שנשאר הבליעה החמורה. והרשב"א הנ"ל שביאר דכיון ד"מותר" באינו בן יומו לכן הלכו חכמים אחר רוב תשמישו, כונתו מותר "מן התורה". א"כ גם למ"ד דנטל"פ אסור מדרבנן נמי, יתכן שיסבור דהולכין אחר רוב תשמישו. וע"ע להרמ"ע מפאנו (סי' צו) והוזכר בחזון איש הנ"ל.

חכמים לא הטריחו הרבה

ז. **ואמנם** כבר נשאלה שאלה כזו לפני הגאון ר"י חיים זוננפלד בשו"ת שלמת חיים (ח"א סימן עח) ואלו דברי השואל: אם שמשו בהכלי פעם אחת ע"י אור, ושני פעמים ע"י עירו, מהני להכשירו ע"י עירו. וקשיא לי טובא ניחזי אנן, אם שמשו בהכלי רק פעם אחת ע"י אור, ושוב לא נשתמש בה כלל, אמרינן כשבא להכשירו

"כבולעו כך פולטו" וצריך דוקא ע"י אור, ולא מהני להכשירו ע"י עירו. וא"כ אף אם נשתמש בהכלי אח"כ עוד שני פעמים ע"י עירו, איך אפשר לומר להכשירו ע"י עירו, הרי דבר זה לא יוכל להוציא כי אם מה שנבלע ע"י העירו, אבל האיסור שנבלע ע"י אותו הפעם שע"י האור מי הוציאו ואיך נתכשר. והשיבו הרב שם: פשיטא שגם ע"י עירו לא נשאר בו כי אם דבר מועט. אלא כיון שדרכו להשתמש בו ע"י האור, מחוייב להוציא ממנו כל הבלוע, ואם לא עשה כן, לא עשה כלום, כיון שלא עשה כתקנת חכמים כמו שגזרו על כלי אינו בן יומו. א"כ כל שמשתמשין בו ע"י עירו ברוב, נקרא הכלי הזה כלי שיוצא ע"י עירו. משא"כ אם משתמשין בו ע"י האור. ואם לא נשתמשו בו אלא פעם אחת ע"י האור, פשיטא שצריך להוציא דוקא ע"י האור. משא"כ כשנשתמשו בו יותר ע"י עירו, לא הטריחו אותו כי אם להוציא ע"י עירו, ולא נשאר עכ"פ בו ליתן שוב טעם. עכ"ל. ומתחילת דבריו נראה, שהכשר הקל מוציא הבליעה, אבל משאיר משהו. ומסוף דבריו נראה שאין משאיר כלום. ואפשר כונתו דבאמת גם הכשר קל אינו מוציא הכל, אלא באמת משאיר את החמור, מ"מ "לא הטריחוהו", ואזלינן אחר שימושו העיקרי, וכמו שכתב "כל שמשתמשין בו ע"י עירו נקרא הכלי הזה כלי שיוצא ע"י עירו". ע"כ. וכשאלת השואל, העיר גם הגינת ורדים בגן המלך (סימן גן). וע"ש שהשיבו. וע"ע תשובת הרמ"ע מפאנו (סימן צו).

מתוך שמועיל לקל מועיל לחמור ממנו

ח. עוד מצאנו להגר"ש קלוגר בחכמת שלמה (ביו"ד סימן צא) דהסביר הענין דהוי כ"מיגו". פירוש, מיגו דמועיל הקל לענין בליעתו, כמו כן מועיל לבליעת החמור ממנו. וז"ל החכמת שלמה (שם): הנה דעת האחרונים דכלי חרס שאין לו תקנה בהגעלה, אסור להשתמש בו צונן פן יבוא לידי תקלה. וכתב הפרי מגדים דלפי זה בכלי עץ שנפל עליו נר דהוי תשמישו על ידי האור ואין לו תקנה בהגעלה, נמי אסור להשתמש בו אפילו צונן. וראיתי בספר אחד שהקשה עליו שהרי רוב תשמישו לא הוי על ידי האור, ולמה נצריך בזה ליבון. והבל יפצה פיהו, דבשלמא דבר הנאסר בלאו הכי, אף שלא על ידי האור, ולא על ידי האור לבדו נגמר איסורו, רק אסור ועומד הוא בלאו הכי, בזה אמרינן שפיר כיון דעל כל פנים לענין איסור שנאסר שלא על ידי האור מהני ליה הגעלה, הלכך אמרינן מיגו דמהני הך הגעלה לאיסור הנאסר שלא על ידי האור, מהני גם למה שנאסר על ידי האור, כיון דהוי רק מייעוט תשמישו אין אנו חוששין לו ואמרינן מיגו, כמו דבטבילה מהני מיגו לענין כלי בתוך כלי היכא דהחיצון נמי בעי טבילה. אבל אם לא נאסר תחלה רק השתא על ידי האור, אם כן הגעלה זו מה טיבה, בשלא על ידי האור לא נשתנה בו האיסור, ולמה דהוי על ידי האור לא מהני הגעלה, ואם כן הגעלה זו מה טיבה. וצדקו בזה דברי הפרי מגדים. ע"כ. ומ"ש "ספר אחד" כנראה כונתו על שו"ת "עצי לבונה" וזכר בדרכי תשובה (סימן צא אות י. דכ"א). והחכמ"ש הובא בילקוט יוסף (איסור והיתר

ח"ג סימן פט עמוד תעג). ומכל דברי האחרונים הנ"ל היינו החזון איש והחכמת שלמה נסתייע להלכה בילקו"י הנ"ל לומר דאזלינן בתר רוב תשמישו זהו כשהיו שתי הבליעות קל וחמור ושניהם חמץ, משא"כ אם לא השתמש בכלי במאכל "חמץ" רק איזה פעמים בלבד, בזה אין אומרינן דהולכין אחר "רוב תשמישו" ורוב תשמישו לא היה בחמץ וא"צ שוב הכשר. דאינו. וכמ"ש החזון איש והחכמת שלמה. וכ"נ מדברי השלמת חיים לכאורה. [ועיין בשו"ת דברי מלכאל ח"ב סי' נו. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קטז. ושו"ת חלקת יעקב סימן צח].

הסוברים 'רוב תשמישו' כפשוטו, להקל מבלי הכשר

ט. אולם מדברי הגרי"ח ברב פעלים (ח"ג ח"א"ח סימן כח) ובספרו בן איש חי (פרשת צו אות יב) נראה, דגם באופן כזה שלא נשתמש אלא באינו חמץ, ופעם ופעמים בחמץ, א"צ הכשר, דאזלינן לפי רוב תשמישו. וכ"נ מדבריו שם חיו"ד (סס"י ח) ודו"ק. ולפי"ז בשו"ע סימן תנא סכ"ה כלי שתיה צונן, מיירי "בחמץ" כי אילו הוה בצונן "בהיתר" לא היה צריך להכשירו בשום דבר אפילו שטיפה כי כן רוב תשמישו. ועפ"ז נטה קו להלכה הרב הכותב בירחון אור תורה (ניסן התשס"ב. הוא הג"ר רונן כהן נר"ו) דמיחם מים שהניחו עליו לחם לחממו א"צ הגעלה, כי אזלינן בתר רוב תשמישו, דלא כחזון איש, אלא כהגרי"ח בבן איש חי ורב פעלים. ושכן נראה משו"ת פעולת צדיק (ח"א סימן קעב) גבי מים שרופים. ושכן מוכח מתשובת הרשב"א (ח"א סימן שעב) הנ"ל, דכתב דהא דכוסות מותר בהדחה אע"פ שלפעמים נותנין בו לחם חם, משום "דאינו בן יומו". היינו אע"פ שכאשר ישתמש בו בפסח יפלוט שרי דנטל"פ הוא, כמו כן הוא הדין והוא החשבון בכלי כשר שנשתמש בו פעם אחת בחמץ, זיל בתר רוב תשמישו ה"כשר".

כונות הרשב"א ב'נותן טעם לפגם'

י. ובאמת לכאורה דברי הרב הכותב צודקים דזיל בתר טעמא. ברם הלא הרשב"א סובר דנטל"פ אסור וכנ"ל, וא"כ היאך התיר מטעם זה בכוסות שנותנין בהם לפעמים חמץ בחמין. אלא ודאי יש לפרש כונת הרשב"א שלא מפני דהוי נטל"פ אלא מפני שכיון שיש ב' בליעות, קל וחמור, אזלינן בתר ה"עיקר" ואילו שימוש שאינו עיקר הו"ל כמאן דליתיה, ולא מפני נטל"פ, שהרי להרשב"א "נטל"פ אסור", מפני חומרו. אולם יש לפרש שאה"נ הטעם להיתר הוא מפני שהוא אינו בן יומו כפשט לשון הרשב"א. ואע"פ שנטל"פ אסור מדרבנן, מ"מ כשאינו בן יומו קיל טפי מצד דין תורה וכיון דאינו אסור אלא "מדרבנן", ולפיכך אזלינן לקולא ברוב תשמישו, כשהיה לו ב' שימושים, וגם ממילא כשלא היה לו אלא שימוש אחד של חמץ, והשאר בלא חמץ, ג"כ יש להקל כדברי הכותב הנ"ל הי"ו. ואע"פ שאין לזה הוכחה מדברי הגן המלך והשלמת חיים כי הם דברו בעיקר דין רוב תשמישו המוסכם דהיינו כשהיה ב' תשמישים. והנה לפי דברי הרב פעלים והרב הכותב נר"ו,

צ"ל שמה שקיי"ל שאין להשתמש בכלי החמץ עד שיגיע לנו לכתחלה (שזה מוסכם), זהו כשכל או רוב הבישולים בו היו "רק" בחמץ.

צריך הכשר כל שהוא. והכשר 'כלי שתיה' כיצד

אולם יתכן עדיין לומר בסברה נכונה כי עד כאן לא אזלינן לקולא, אלא כשעשה מיהא איזה "פעולת הכשר" וכמו שהסביר הרשב"א שאז י"ל דכיון שעשה לא הטריחוהו תו, כמ"ש שלמת חיים. או כעין מיגו כדרך שכתב בחכמת שלמה. אבל בדוגמא שהשתמש בחמץ רק פעם אחת, מדוע נקל לו שא"צ שום הכשר כדברי הרב הכותב. שהרי כל כלי חמץ טעון הגעלה ואסור להשתמש בו לדברי הכל לכתחלה הגם שהוא נטל"פ. והרב הכותב הרגיש (שם) בזה שכתב: וא"ת דעד כאן לא מיירי אלא אם נעשה "הכשר" מסוים. אבל כלי שלא הכשירוהו כלל אין להתירו, מה נענה 'כלי שתיה', הרי לא "הכשירוהו", וכ"ת השטיפה הכשר, הא כל הכלים נשטפין קודם פסח. עכ"ד. ולכאורה אין דחייה מזה, יען כי ה"שטיפה" המוזכרת (שם בסעיף כה), אינו סתם שטיפה בעלמא, אלא "שפשוף והדחה ממש" וכמ"ש להעיר בזה בחק יעקב (שם אות לג). וע"ע יו"ד (סימן קכא). וכ"כ המשני"ב שם (ס"ק מט) ובכה"ח (שם). א"כ באמת רק כשעושה איזהו "הכשר", אבל להתיר בלא הכשר מנא לן. והדחייה משטיפה אינו ראייה לכאורה כאמור.

טעם לרוב תשמישו כי כן ישתמש בפסח

יא. ומצאתי אח"כ למו"ר הג"ר בן ציון אבא שאול שהסביר טעם יפה להא ד"אזלינן בתר רוב תשמישו", וכמ"ש בספר אור לציון (ח"ג עמוד קכג), דהיינו טעמא, כי תלינן שכאשר ישתמש בו בפסח, ישתמש מסתמא לפי רוב תשמישו, ואין לנו לחוש שישתמש בכלי לפי מיעוט תשמישו. ומש"ה אף כלי שהשתמשו בו במשך כל השנה כמה פעמים כפי מיעוט תשמישו, לא חיישינן להכשירו אלא לפי רוב תשמישו, שהרי אפילו ישתמש בו בפסח כפי מיעוט תשמישו, מ"מ לא נאסר האוכל דהא נותן טעם לפגם מותר, וכיון דהוי רק מדרבנן, לא החמירו. עכ"ד. ובעצם זה כעין מה שכתבנו למעלה בסע"ד. אלא שרבינו הוסיף שאין לחוש שישתמש בו בפסח כפי המיעוט אלא כפי הרוב. אך ראה מה שכתבתי לעיל ע"ז. והשתא להקל מצד דאין זה רוב תשמישו של השיש, א"כ זה פשוט לשיטת החזון איש, וסייעתיה.

שימוש בכלי חמץ בפסח בציון

יב. ומ"מ עדיין יש להקל בנידון דידן, שא"צ ללבן. דהלא נראה מדברי מרן השו"ע (סימן תנא סכ"ב) דמותר להשתמש בכלי צונן בחמץ. וכן העיר הפרי חדש (סימן תנא ס"א וסכ"ב). ע"ש. וכ"כ בדרכי משה (סימן תנא אות ו) בשם הר"ן והרב המגיד. וזאת לא כמו שכתב בהגהתו לשו"ע (סימן תנא ס"א): "שכל כלי הצריך ליבון או הגעלה, אסור להשתמש בו אפילו צונן בלא הכשר". ואולם יש מחלקים בין כלי שבלע הרבה ואין לו תקנה, כגון חרס הדרייני או חרס סתם שא"א בהגעלה

כנודע. לבין מתכת כמ"ש הפרי חדש. ועכ"פ כיון שיתכן להשתמש בו בצונן, הכי נמי שפיר דמי וא"צ הכשר, כי יזהר בפסח מלהשתמש בו אא"כ בצונן, וגם יתכן להרמ"א שפיר דמי כיון שיש לקוראו "עראי" ומותר, כמ"ש המשנ"ב (סימן תנא בסעיף א) ע"פ מש"כ הרמ"א (ביר"ד סי' קכא), שזו היתה כונת הרמ"א בציינו לשם.

ציפוי השיש. והכרעת הפוסקים בעירו

יג. זאת ועוד, הרי יכול לצפותו ב"ציפוי" ואז שפיר דמי, בצירוף ה"עירו" עליו. וכמו שנראה כן במשנ"ב (סימן תנא ס"ק צו). וע' חק יעקב (סי' תנא אות נה), וי"ל. ולכך תחילה "ינקהו" היטב, וכיון שהוא חלק "בלא חורים" אין נשאר בו דבר, וע' בב"ח (סימן תנא) ובביאו"ה (שם סי"ז ד"ה צריכין), ואח"כ "יערה עליו רותחים מכלי ראשון" ודיו. וכל שכן אם נימא דעירו הוי ככלי ראשון. ואח"כ אם ירצה יצפהו בנייר כסף לחומרא בעלמא. וא"ת למה נכשירנו, הלא לפי דעת השו"ע אזלינן אחרי "רוב תשמישו", ואינו של חמץ. כבר כתבתי לעיל דזה אינו פשוט. ויש להוסיף עוד, דהלא אפילו בשולחנות החמיר מרן השו"ע (בסימן תנא סעיף כ) לערות עליו רותחין. ע"ש. והסבירו האחרונים דאע"פ שאינו צריך לפי עיקר הדין, מ"מ "כך מנהג ישראל". וכן מבואר בבית יוסף (שם). וכ"כ בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' קעב) ובספר שמו יוסף (אות רמח) לענין שולחנות. והכי נמי ה"שיש" ג"כ נראה שיש לנהוג בו אותו חומרא של השולחנות. (וע"ע למהרי"ח סופר בכף החיים סימן תנא אות רלג). וכן פסק בס' אור לציון (ח"ג עמ' קכב) שא"צ שום הכשר לכיור ולשיש, "אלא מצד המנהג". וכ"כ בספר חזון עובדיה (פסח ח"ב עמוד פא. ובדפוס חדש עמוד קס).

סיכום להלכה

המסקנה העולה בעזר ה'. דה"שיש" של המטבח אם אינו משתמש עליו בחמץ חם או בשהיית בצק, א"צ שום הכשר, רק נקיון.

אבל אם יש חשש שנשפך עליו חמץ או רדדו עליו בצק, צריך הכשר.

כיצד הכשרו, "עירו" ו"ציפוי": שיערה עליו מכלי ראשון רותחין, כגון מקומקום חשמלי שמבעבע, (ובאופן שישפוך קו אחר קו על מקום יבש ויגררו המים במגב), ואח"כ יצפהו במפה או נייר כסף עבה.

ישמח לב מבקשי ה'

הופיע!

הספר

קו משולח

הלכות שילוח הקו

ועניניו עפ"י הפשט וע"ד הסוד

מאת הגאון הגדול

כמהר"ר אלעזר זאב רז שליט"א

בעל שו"ת מציון אורה ושא"ס, רבה של תל ציון

ערוך בטוב טעם ודעת, מהמקורות בש"ס ועד אחרוני דורנו

הלכה למעשה

בשפה ברורה, כולל בירורי הלכות, כללי הדינים,

עניני לאו הניתק לעשה, ועוד

מתובל בדברי אגדה ובסגולות, עם תמונות

להזמנות: 054-845-6041 או 02-9709118